

WAT IS EEN LEERLIJN?

Leerlijnen zijn de logische schikking van leerinhouden en de pedagogisch-didactische verwerking ervan, rekening houdend met de denkprocessen van de leerlingen.

Een leerlijn geeft voor een bepaald leergebied aan hoe men met leerlingen van een bepaald beginniveau een einddoel kan bereiken. Om de leerlijn haalbaar te maken splitst men ze op om tussendoelen te bereiken.

WAAROM EEN LEERLIJN OPMAKEN?

Aan de hand van leerlijnen en tussendoelen kunnen leerkrachten de ontwikkeling van hun leerlingen veel beter volgen en hebben zij een leidraad om de einddoelen te bereiken.

Ze beogen een progressieve en graduele groei van de leerling naar moeilijkere en meer complexe taken en proberen breuken in de horizontale en verticale samenhang te voorkomen.

Problemen oplossen moet men progressief leren:

1. Bij het oplossen van een probleem:
 - herformuleren de leerlingen het probleem;
 - bedenken zij onder begeleiding een oplossingsweg en lichten die toe;
 - passen zij de gevonden oplossingsweg toe.
2. De leerlingen herkennen strategieën om problemen op te lossen en evalueren ze.
3. De leerlingen kunnen op basis van hypothesen en verwachtingen mogelijke oplossingswijzen realistisch inschatten en uitvoeren.
De leerlingen evalueren de gekozen oplossingswijze en de oplossing en gaan eventueel op zoek naar een alternatief.

Leerlijn Practica - progressieve opbouw wordt uitgewerkt:

De leerlingen moet en de tijd en de kans krijgen de vaardigheden te verwerven:

- van korte proefjes tot experimenten die een lestijd duren
- van huis, tuin en keukenproefjes gericht op verwondering en mogelijkheid tot nabootsing, naar eenvoudige wetenschappelijke experimenten gericht op verzamelen van gegevens en verklaringen
- van gesloten instructie, naar open verslag
- van eenvoudige proefjes naar veronderstelde vaardigheden, naar meer complexe experimenten met verschillende vaardigheden

- van proefjes met eenvoudige middelen en labomateriaal, naar proefjes met wetenschappelijk labomateriaal en meettoestellen

Daarom is het nodig om

- dezelfde richtlijnen en afspraken gebruiken in de organisatie van de leerlingenpractica
- eenzelfde laboreglement te gebruiken
- een practicum leerlijn op te stellen zodat de leerkrachten op de hoogte zijn van de beginsituatie van elke leerling, m.a.w. welke vaardigheden de leerlingen al verworven hebben vorige schooljaren

WELKE LEERLIJNEN KUNNEN ER UITGEWERKT WORDEN?

Met **verticale leerlijnen** worden eigenlijk groeilijnen bedoeld. Leerlingen moeten bijvoorbeeld een atlas gebruiken doorheen de zesjarige cyclus. In de leerlijn “atlasvaardigheid” die daarover opgesteld kan worden kan nauwkeurig omschreven worden wat in elk leerjaar of graad precies aan de leerling moet bijgebracht worden. Dit gebeurt stap voor stap terwijl er wordt gedacht aan specifieke aandachtspunten zoals de legende van de kaart, de titel, de afgebeelde ruimte, de periode en dergelijke meer.

Zulke verticale leerlijn kan slechts met de medewerking van de leerkrachten van alle graden tot stand gebracht worden. Het besproken voorbeeld kan ook beschouwd worden als een **vaardigheidsleerlijn**.

In een **horizontale leerlijn** worden er afspraken gemaakt tussen vakleerkrachten van hetzelfde leerjaar of dezelfde graad. Natuurlijk zal men dan mogelijk vertrekken vanuit een bestaande verticale leerlijn. Op die manier wordt het gemakkelijker om in dezelfde leerjaren ook effectief dezelfde klemtonen te leggen.

Met **conceptuele leerlijnen** worden **vakinhoudelijke leerlijnen**, vaardigheidsleerlijnen en **attitudeleerlijnen** bedoeld. Dit kan handelen over bijvoorbeeld een eindterm (specifiek of vakoverschrijdend) zoals “leren leren”. Zo kan er een verticale leerlijn opgesteld worden over bijvoorbeeld “coöperatief leren” of “zelfevaluatie” doorheen de verschillende graden in een bepaald vak. In dat geval is het natuurlijk aangewezen om hierover ook te overleggen met andere vakgroepen.

Het is duidelijk dat er onmogelijk over alles leerlijnen kunnen opgemaakt worden. De vakgroep kan niet anders dan een selectie maken en op die wijze eigen accenten te leggen.

HOEVEEL LEERLIJNEN STELLEN WE OP?

De verleiding om één “totale leerlijn” uit te werken is een te mijden valkuil. Het zou niet alleen een al te zware administratieve klus zijn, die we beter vermijden. Ook zal dit document waarschijnlijk al te ver afwijken van de realiteit uit onze praktijk in de

klas. Hoe meer we in een leerlijn willen stoppen, hoe moeilijker en utopischer het project wordt. We kiezen bijgevolg beter voor de uitwerking van een aantal goed afgebakende lijnen. Dat kan om te beginnen één leerlijn zijn over een specifiek aandachtspunt, een vakgebonden vaardigheid bijvoorbeeld. Bij voorkeur kiezen we iets dat al langer een aandachtspunt is in onze vakgroep. Wanneer we deze lijn hebben uitgewerkt kan het interessant zijn ook een wat minder bekend terrein te betreden: een leerlijn uitwerken over een aandachtspunt, vaardigheid of specifieke eindterm waar we tot nog toe weinig of zelfs geen aandacht aan besteed hadden. Op die manier merken we misschien dat we al langer gebruikte lessen of activiteiten een meerwaarde kunnen geven door ze in een nieuwe leerlijn in te bedden. Daarnaast kan zo'n nieuwe leerlijn ook een aanknopingspunt en inspiratiebron zijn om enkele nieuwe lessen vorm te geven. Uiteraard zou je zo kunnen doorgaan tot in het oneindige, doch het blijft aangeraden om vooral dicht bij de concrete realiteit in je klassen te blijven en van daaruit enkele concrete en realistische leerlijnen uit te werken.

Het uitwerken van een leerlijn hoeft overigens ook niet te snel afgewerkt te worden. Je zal misschien merken dat je tijdens het uitwerken van de leerlijn je bewust wordt van wat je precies doet en wat je nog te weinig doet. Zo kom je vaak op nieuwe ideeën. Bovendien brengt het samenwerken aan een leerlijn de leden van een vakgroep alleen al door hun regelmatig gesprek over het vak op dezelfde golflengte. Het samen werken aan een leerlijn is dus minstens zo belangrijk als het uiteindelijke product!

WIE STELT DE LEERLIJNEN OP?

Algemene leerlijnen tot stand doen komen zou een taak van het schoolbestuur moeten zijn om dit bij de leerkrachten over de vakgroepen heen te introduceren. Hier moeten afspraken rond gemaakt worden welke lestijden men hier voorziet.

Voorbeelden:

Leerlijn planning:

1. *Hoe opstellen? Wanneer tijd om te studeren? Vb rooster examenplanning samen opstellen*
2. *Onder begeleiding planning opstellen. Vb rooster meegeven, laten invullen en bespreken*
3. *Eindwerk GIP: zelfstandig planning maken*

Leerlijn problemen oplossen:

1. *Met behulp van stappenplan eenvoudige problemen oplossen.*
2. *ZBL complexere problemen aanpakken: informatie verzamelen, planning opstellen met hulp van de leerkracht.*
3. *Eindwerk zelfstandig informatie verzamelen, verwerken, presenteren.*

Vakspecifieke leerlijnen moeten natuurlijk opgesteld worden door de vakgroep. Bepaalde leerinhouden hebben nood aan juiste afspraken. Dan is er coördinatie nodig naar aanbreng, woordgebruik, symboliek...

Voorbeelden:

Leerlijn tabellen en grafieken maken

1. *samen een grafiek maken op papier met de nodige afspraken*
2. *grafiek maken met grafisch rekentoestel*
3. *grafiek maken met computerprogramma*

Leerlijn gebruik van handboeken

1. *Dit is een afspraak binnen één vak zowel horizontaal als verticaal.*
2. *Gebruikt men eenzelfde handboek dan is de continuïteit groter.*

Andere mogelijke vakspecifieke leerlijnen zijn:

- afspraken volgen in verband met het gebruik van het aantal beduidende cijfers
- het oplossen van vraagstukken
- het verwerken van eenheden tijdens berekeningen in vraagstukken
- ...

HOE KUNNEN WE TE WERK GAAN?

Leerlijnen opmaken vraagt intensieve samenwerking en dit niet alleen binnen de respectieve vakwerkgroepen, je zal ook vaak vakoverstijgend moeten samen zitten, zeker in die richtingen waar meerdere vakken in elkaars vaarwater zitten. Zo zal er binnen een richting als humane wetenschappen overlegd moeten worden wil je niet over bijvoorbeeld reclame en ethiek driemaal hetzelfde vertellen tijdens de lessen Nederlands, godsdienst en cultuurwetenschappen. Eerst en vooral stel je dan ook best een stappenplan op. Dat zou er als volgt kunnen uitzien

1. Bekijk per vak de kerndoelen/eindtermen, inhoud en de samenhang met andere vakken.
2. Bepaal over welke onderwerpen en/of in welke contexten je de leerlingen iets aan wilt bieden. Of kijk in de gebruikte handboeken na welke onderwerpen en/of in welke contexten wanneer aan bod komen en stel je werkwijze op elkaar af.
3. Bepaal van elke mogelijkheid met welke groep je er wanneer wat mee kan doen.
4. Bepaal per leerjaar welke onderwerpen aan bod zullen komen .
5. Bepaal ook hoe het onderwerp in volgende jaren terug zal komen.
6. Kijk nu of er gaten in de doorgaande leerlijn vallen.

Voorbeeld: Leren leren zoals uitgewerkt vanuit de VOET

Een leerlijn “evaluatie” kan er dan als volgt gaan uitzien:

- *de frequentie van overhoringen per leerjaar opmaken*
- *de frequentie van toetsen en examens bepalen*

- *wordt er aangekondigd of niet*
- *hoe wordt er geëvalueerd: percentage kennisvragen, inzichtvragen, vaardigheden
Worden attitudes getoetst? Zo ja, welke?
open/gesloten vragen, meerkeuzevragen
zelfstandige opdrachten (zelfstandig werk)*
- *zijn er tips voor leren leren: ja (welke?) / neen*
- *feedback na evaluatie (remediëring): ja (hoe?) / neen*

Doe dit per leerjaar voor elke graad, zorg ervoor dat leerlingen inzage hebben in deze schema's zodat ze weten wat wanneer van hen verwacht wordt.

Leerlijn samenwerkend leren

Leerlingen die uit het basisonderwijs komen hebben al leren samenwerken om een probleem op te lossen. De eerste graad van het secundair onderwijs zou dus eigenlijk moeten profiteren van de reeds opgedane kennis. En toch, nog te vaak zien we dat al aanwezige competenties gewoon worden verwaarloosd en dat frontaal lesgeven de boventoon voert. Je zou mogen verwachten dat volgende samenwerkingsvaardigheden bij hen ingeburgerd zijn:

Leerlingen kunnen

- *rustig en snel naar hun groep gaan;*
- *de benodigde materialen pakken op het moment dat er in groepjes gewerkt wordt;*
- *rustig werken in hun groep zonder anderen te storen, door zachtjes te praten;*
- *bij hun blijven groepje tot de taak af is;*
- *in tweetallen werken aan een werkstuk;*
- *naar anderen luisteren zonder hen te onderbreken;*
- *hun beurt afwachten...*

Met dit als uitgangspunt kan je een leerlijn opmaken die voortbouwt en die hen voorbereidt op bijvoorbeeld begeleid zelfstandig werken in de 2de graad om in een 3de graad te leiden tot projectwerk of werken aan de "onderzoekskompetentie"

OVERKOEPELENDE DOELEN

2de GRAAD	3de GRAAD
start, inleiding	verdieping
begrippen leren kennen	begrippen ook kunnen toepassen
deel-taken (geen onderzoek in zijn geheel: enquête, rapporteren inter-view, interpreteren cijfermateriaal)	deeltaken en deelvaardigheden integreren in één algemeen onderzoeksgeheel, uitmondend in één werkstuk dat ook mondeling wordt gepresenteerd (aan een jury)
deel-vaardigheden oefenen (b.v. observeren, rapporteren, ...)	verhoogde moeilijkheidsgraad, meer globale opdrachten
laagdrempelig starten, moeilijkheidsgraad van deeltaken stelselmatig verhogen	
onder begeleiding van de leerkracht	begeleiding van deelopdrachten kan, maar doel is een door leerling zelfstandig uitgewerkt geheel; dus noodzaak van een STAPPENPLAN (wat, wanneer, hoe, hoeveel)

Opmerking:

- er moet duidelijk groei zijn in moeilijkheidsgraad en zelfstandige verwerking door leerlingen
 - samenwerking met andere vakken én de vrije ruimte kan en is zelfs aangewezen, omdat de mogelijkheden dan uitgebreid worden
 - groepswork kan maar dan moet de leraar er uiteraard op letten dat hij zicht houdt op het groepsgebeuren zelf; een combinatie van groeps- en individueel werk is misschien nog het meest aangewezen
 - zeer belangrijk: de leerling stimuleren een eigen mening te vormen en te verwoorden t.a.v. de onderzochte fenomenen!!!
-

KUNNEN LEERLIJNEN UITGEWERKT WORDEN OP BASIS VAN LEERPLANDOELEN?

Een vakgroep zal wellicht sneller van start kunnen gaan wanneer leerplandoelen als uitgangspunt worden gebruikt. Bij deze aanpak zit wel een dubbele valkuil. Eerst en vooral moet men er zich voor hoeden om een loutere opsomming van leerinhouden te gaan maken. Vervolgens kan ook de band met andere vakken met gelijkaardige doelstellingen daardoor ontbreken.

KUNNEN LEERLIJNEN UITGEWERKT WORDEN OP BASIS VAN DE VOETEN?

Dit kan zeer zeker, op voorwaarde dat men ook hier niet vervalt in het louter opnieuw opsommen van de verschillende eindtermen. Het bereiken van de doelstellingen uitgesmeerd over de verschillende leerjaren moet er natuurlijk wel in aan bod komen. Op die wijze kan je relevante eindtermen in kaart brengen vanuit de schoolleiding, de projectwerkgroepen of de vakwerkgroepen. Het grote voordeel om uit te gaan vanuit de VOETen is dus dat op die manier voorkomen wordt dat de leerlijn een “leerstoflijn” van één vak wordt.

MOETEN ER OOK BEPAALDE LEERLIJNEN WORDEN UITGESCHREVEN?

Op zich wordt er nergens vereist dat een bepaalde leerlijn moet kunnen voorgelegd worden. Toch zal een leerlijn duidelijkheid verschaffen over de uitbouw van bepaalde trajecten. De situatie is vergelijkbaar met het maken van een jaarplan: het is niet de inspectie die de vakgroepen een jaarplanning oplegt, maar het schoolbestuur, omdat zij op hun beurt verantwoording moet afleggen over de manier waarop onderwijs wordt verstrekt. Een school kan dus zelf bepalen of zij uitgetekende leerlijnen wil of op een andere manier haar zesjarig traject in kaart wil brengen en hoe dat document er in de praktijk het best moet uitzien.

TOT SLOT

Werken met leerlijnen veronderstelt regelmatige samenwerking tussen de collega's, en dus ook een duurzame vakwerking. Dit alles staat haaks op een al te individuele invulling van ons beroep. Bovendien worden de uitgewerkte leerlijnen gebruikt om pedagogisch-didactische vernieuwingen door te voeren (BZL, ICT, nieuwe evaluatievormen, interactief lesgeven...). Het louter individuele leren wordt du ingebed in vormen van coöperatief leren. Zowel voor leerlingen als voor hun leerkrachten is het werken met leerlijnen een aanzet tot de verdere uitbouw van onze school als een "lerende gemeenschap"!
